אנטישמיות של ליברלים

אדוארד אלכסנדר

The Resurgence of Antisemitism: Jews, Israel, and Liberal Opinion

by Bernard Harrison, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2006. xv, 218 pp.

על פי המהדורה האחת עשרה הנודעת של אנציקלופדיה בריטניקה (1910), "אנטישמיות היא תופעה חולפת בתולדות התרבות". מאז אותה הצהרה אופטימית עברה כבר האנטישמיות כמה וכמה גלגולים ששיאם היה בהשמדת יהדות אירופה, אירוע כה נורא עד שכומר ישועי קונן פעם, בנוסטלגיה נוגעת ללב בסכלותה, כי השואה הוציאה שם רע לאנטישמיות. האם אחיזתה העיקשת של האנטי־שמיות במשך דורות על דורות מוכיחה כי היהודים, כפי שטוענים אויביהם, הם אכן עדה נוראה, או שמא, כדברי ג'ונתן זקס, הרב הראשי של לונדון: "אנטישמיות קיימת... בכל פעם שחוברים יחדיו שני גורמים סותרים: האמונה שהיהודים כוחם כה גדול עד שהם אחראים לכל רע שבעולם, והידיעה שהם כה נטולי כוח עד שניתן לתקוף אותם ללא חשש מעונש." שילוב כזה של דימוי חזק במיוחד (רוצחי ישו, למשל), עם כמות מספרית קטנה עד גיחוך, הוא פיתוי ששוחרי הטרף אינם עומדים בפניו. על נושא האנטישמיות ה"חדשה" התפרסמו כבר לפחות חצי תריסר ספרים באמריקה, אנגליה, צרפת ואיטליה. המסקנה המשותפת לכולם, הנובעת ממגוון של היבטים, היא שהאלימות הפיזית של שנאת היהודים החדשה היא בעיקרה מעשה ידי מוסלמים צעירים, אולם האלימות האידיאולוגית היא בעיקרה מעשה ידי אנשי שמאל, לוחמים נגד גזענות, הומניטריים מוצהרים וליברלים (כולל היהודים שבהם).

ספרו החדש והמעולה של ברנרד האריסון — העוסק כמעט כולו בהי־שאבות הליברלים והשמאל לאנטי־שמיות פשיסטית — מביא עמו לסוגיה זו זהות מוסמכת חדשה, רקע אקדמי שונה, קול מובחן ואף מעורר (למרות הנושא).

זהו הספר הראשון אודות אנטי־שמיות בת-זמננו שכתב לא יהודי (בריטי). לפי האריסון, לא זו בלבד שזהותו הלא-יהודית סותרת הנחה מרכזית של האנטישמיות החדשה, קרי: שרק יהודים תומכים בישראל, אלא שהיא זו שאפשרה לו לבוא בסודן של דעות אנטישמיות קדומות, פוליטיות כמו גם חברתיות, מצד אנשי אקדמיה נכבדים לכאורה, המתבט־אים כך "שלא בפני יהודים" (80). (עלי להוסיף ולומר כי אם האריסון שומע באנגליה את הדברים האלה יותר ממה ששומעים יהודים, הרי שאוזניו ודאי כבר צרובות. בשלוש שנותי באנגליה שמעתי יותר הערות אנטי־שמיות הנפלטות בשיחות פרטיות מאשר בכל 67 שנותי באמריקה, כולל אלו שביליתי בדרום העמוק.)

האריסון הוא פילוסוף ש"מורגל בספקנות, בקריאה מדוקדקת ביותר ובווכחנות תוקפנית, תוצר של ארב־עים שנה בבריכת הכרישים החביבה של הפילוסופיה האנליטית." הניתוח חסר הרחמים שלו את הגינויים הח־ריפים נגד ישראל ואת הקלישאות הזחוחות מבית היוצר של *ניו סטייטסמן*, *גארדיין*, *אינדפנדנט*, *בי־בי־סי* ומבצרים נוספים של רגשות אנטי-יהודיים באנגליה, מזכיר כתיבה בוחנת ייחודית שחלוציה היו אנשי הביקורת החדשה (ברוקס, וורן, היל־מן) שפרסומיהם הופיעו בשנות השלו־שים ושלטו בספרות העיון האנגלית עד שנות השבעים. הוא מקעקע חשי־בה קלוקלת כשם שהם קעקעו שירה קלוקלת.

האריסון נוהג לבחון את הצהרו־תיהם של שונאי ישראל ולחשוף בהן סתירות פנימיות, חוסר עקביות, מסקנות מטעות, שיבוש עובדות ושקרים בוטים. הקריאה במתקפות המתלהמות נגד ישראל של אנשים כמו ג'ון פילגֶר, רוברט פיסק או ז'קלין רוֹז, מצריכה בדרך כלל הצטיידות במקבילתם המנטלית של מגפי גומי גבוהים. אולם האריסון ניגש אליהם עם אִזמל דווקא, ומנתח את דברי הרהב שלהם בדייקנות כירורגית. את הפרק השני כולו, למשל, הוא מקדיש לעניין יחיד וידוע לשמצה — גיליון *הניו סטיי־טסמן* מ-14 בינואר, 2002: על שערו נראה דגל בריטי זעיר, שרוע לרוחב ומנוקב בקודקודו החד של מגן דוד גדול מזהב; ומתחת, באותיות גדו־לות ושחורות, נרשמה שאלה באיפוק אנגלי אופייני: "קונספירציה כשֵ־רה?" ממש היישר מהדֶר *שטירמֶר*; בשל המאמרים בגיליון זה חשב תחילה האריסון לתת לניתוח שלו את הכותרת "בעקבות ד"ר גבלס", אולם החליט לבסוף שיהיה זה "בלתי הולם את חומרת העניין."

בין הבדיות הרבות של השמאל הליברלי, ההכפשות, הסיסמאות והק־לישאות שהאריסון מנתח בספרו: "ישראל היא מדינה קולוניאליסטית"; "ישראל היא מדינה נאצית, והיהודים התומכים בה אשמים לא פחות משהיו משתפי הפעולה עם הנאצים"; "כל מי שמבקר את ישראל מכונה אנטישמי"; "יהודים אינם מביעים צער אלא לצורך מטרות פוליטיות או כלכליות"; וכך הלאה עד לזרא. יש מי שיאמרו כי התגובה הטובה ביותר על האשמות מרושעות או מטורפות שכאלה היא: "לָמה הרגת את סבתא שלך?", כלומר:

פרופ' **אדוארד אלכסנדר** הוא מרצה לאנגלית באוניברסיטה של וושינגטון בסיאטל. חבר מערכת *נתיב*. **א.א.** ערך ביחד עם פול בוֹגדנוֹר את *The Jewish Divide over Israel: Accusers and Defenders*.

התגוננות כמוה כהודאה בתבוסה. האריסון סובר אחרת, ומי שחפץ לעמוד מול אויביהם העכשוויים של היהודים ושל ישראל, כדאי לו לעיין היטב בדבריו. קחו, למשל, את דרך הצגתו את המשתמע מן השאלה הישראלית-נאצית, זו שבלעדיה אנשים כמו נועם חומסקי היו נשארים כמעט ללא מילים. קודם כול: דמוניזציה של ישראל או של הציונות פירושה דמוניזציה של היהודים כולם. ואחר כך: "הצמדת התווית 'נאציזם' לישראל או חיבור ביו מגן דוד לצלב הקרס... איננה סתם הבעת התנגדות... למדיניות ממשלה ישראלית זו או אחרת. יש בכך השמצה של ישראל על ידי זיהוי שלה עם הסמל העוצמתי ביותר של הרוע, עם כל אשר יש לדחותו לחלוטין ולעוקרו מעל פני האדמה."

במגמה מניכאית זו של משמיצי ישראל מן השמאל הליברלי בימינו, רואה האריסון תכונה אופיינית. האשמה ותיקה בספרות נגד הליברלים אומרת כי הם אינם מעכלים טרגדיה, שבה גיבור יכול להיות חצוי כנגד עצמו, או סיטואציה בה שתי זכויות צודקות נאבקות זו בזו, אלא מעדיפים מלודרמה, קרי, עימות פשטני של טובים נגד רעים. כך, הטענה המרכזית של האנטישמיות החדשה היא שמנקודת ראות הומניטרית, מדינת ישראל היא התגלמות הרוע במידה כזאת שמרוממת זדון של כל מדינה אחרת, היום או אי-פעם. אך השאלה השַלטת בספרו הראוי לציון של האריסון היא: מדוע הליברלים, יותר מכל קבוצה פוליטית אחרת, נוטים לאבסולוטיזם מוסרי כזה ושוגים בראיית האנטישמיות שלהם כיתרון מוסרי. "מצוקת הפלשתינים" המוכרזת בראש חוצות (ושלחלקה הגדול הם עצמם אחראים) עשויה הן בקושי להתברג ב"צמרת מצעד" האסונות העכשוויים בעולמנו. גם אם יחליטו הליברלים להתייחס רק למצעד האינסופי של מחאות האסלאם — 'דת הזעם הנצחי' — גם אז לא ימצאו בראש את הבעיה הפלסטינית. זכרייה מוסאווי, האדם היחיד שנשפט (באפריל 2002) על טבח ה-11 בספטמבר, נשא דברים ארוכים בבית המשפט ו"קרא להשבת חלקים מן העולם לשליטה מוסלמית, כולל ספרד, קשמיר וצ'צ'ניה," ואחר כך גם התפלל "להשמדת העם היהודי ומדינתו ולשחרור פלסטין." אולי סבורים הליברלים כי רק לבקשות מספר ארבע וחמש יש סיכוי להיענות.

האריסון מבקר בעקביות את הליברלים של ימינו אשר הניחו למורת הרוח המוסרית שלהם בעניין הפלשתינים להפוך למשהו "שקשה מאוד להבחין בינו לבין אנטישמיות מהסוג המסורתי ביותר"; אולם בלא פחות עקביות הוא נמנע מלכנות אותם אנטישמיים. (עם זאת הוא תוהה אם הם, בחלומותיהם, מכנים את *עצמם* אנטישמיים.) כך עורך *הניו סטייטסמן*, מישהו בשם ווילבי, שאישר שער גיליון הראוי לשטריכר, מתואר אצלו כ"אדם ישר והגון", וגם דניס סיוֶל, מי שהמאמר שלו על "הקונספירציה הכּשרה" האנגלו-יהודית גרוע מגבלס, וכן אחרים כמותו, נמנים לדבריו עם שורות "ההומניטריים הכֵּנים". שני גורמים מובילים את האריסון לרמוז על האפשרות של אנטישמיות ללא אנטישמים. אחד מהם הוא הנָחתו, עליה הוא חוזר תכופות, כי ליברלים ואנשי שמאל בעָבר התייצבו כמעט תמיד נגד האנטישמיות. אולם עניין זה הלא מוטל בספק. בצרפת, למשל, ידידיהם המוצהרים היחידים של היהודים לפני פרשת דרייפוס היו סופרים שמרניים שגינו עמדות אנטי-יהודיות בתור "אחת התזות החביבות של המאה השמונה עשרה". אנשי שמאל צרפתיים במאה התשע עשרה הביעו עוינות גלויה כלפי היהודים, עד שפרשת דרייפוס אילצה אותם להחליט את מי הם שונאים יותר, את היהודים או את הכנסייה הקתולית, וכך הם הפכו לתומכיו של דרייפוס. באנגליה קרא הליברל הנודע ד"ר ארנולד ליהודי אנגליה "דיירי משנה", וביקש לשלול מהם אזרחות ולנדותם מן האוניברסיטאות. גלדסטון כינה את ד'יזראלי "*הנוכרי הזה*" ש"מתכוון לספח את אנגליה למכורתו — המזרח, בתור מתת לאימפריה אסיאתית"; וארנסט בֶּווין, שר החוץ של הלייבור בשנים 1945-1951, היה ידוע לשמצה כנטול כל אהדה כלפי יהודים.

אולם ייתכן כי ישנו מניע חיובי יותר להתבטאויותיו העדינות של האריסון כלפי יריביו. נדמה שהוא מאמין באידיאל ההומניסטי של חזרה בתשובה, על פיו מיטלטל אדם בין זהותו השגורה לבין זהותו הטובה יותר, וניתן לשדלו בעזרת השכל הישר לאמץ את זו האחרונה. נקווה שהצדק איתו. השקפתי שלי, הקודרת יותר, היא שפילוסופיה בסופו של דבר איננה אלא אופי. אם האריסון מאמין כי בשכל הישר יוכל להפוך להגונים אנשים כמו עמיתו הפילוסוף טד הוֹנדריך, יבוא אנגלי מקנדה המצדד ב"אלימות למען שוויון", ושר ומשתפך בשבחי המחבלים המתאבדים הפלשתינים, אני מאחל לו לראות נחת ממאמציו אלה. כוח השכנוע של היסקים לוגיים הוא דל למדי.

למרות פקפוקַי אלה, ספרו של האריסון הוא מן הביטויים החיוניים והייחודיים בנושא האנטישמים הליברלים החדשים (כפי שאני מכנה אותם), אותם אנשים שטורחים להפוך עצמם לשותפים לדבר עבֵרה ביחד עם תוכניתו של אחמדינג'אד "למחוק את ישראל מן המפה". העובדה כי ספר זה, הבנוי מטיעונים אלגנטיים ורהוטים, זכה עד כה להתעלמות עורכי סקירות הספרים, היא עצמה מהווה עדות לדוגמטיות ולרודנות הליברלית שהאריסון מיטיב כל כך לתאר. ■

החמצה אדירה ועבת-כרס

אביתר בן-צדף

על הספר הקרב של המאה ה-21. דמוקרטיה נלחמת בטרור, דן מרידור — יו"ר הפרויקט; חיים פס — עורך, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2006, 505 עמודים.

"העולם ניצב לפני דילמות מוסריות ואתיות במלחמה בטרור, שכן מלחמה זו... גוררת פגיעה בזכויות אדם... היכן עובר הגבול בין צורכי הביטחון הלגיטימיים ובין הפגיעה בזכויות הפרט? האם הכלים החוקיים והמשפטיים שיש בידי הדמוקרטיה נותנים מענה מספיק לאיומי הטרור המתפתח. ואם לא — כיצד אפשר לפתחם בלא שיפגעו יתר על המידה בזכויות הפרט?" — קובע הכיתוב בעטיפה האחורית של הספר.

קורא נבון היה מפסיק כאן, ושואל למה לקרוא עוד ספר עב-כרס במשפטנית. לא עשיתי זאת. פתחתי את הספר, וקראתיו. כעונש, התלבטתי לאורך מאות עמודים בזוטי-זוטות של הסוגיות המשפטיות, המטרידות מאוד את עשרות חברי הצוות הנכבדים. הם עסקו בשנים 2003-2005 במחקר על התמודדות המדינות הדמוקרטיות עם תופעת הטרור ובדיונים על משמעות מחקריהם.

אביתר בן-צדף הוא עמית מחקר במכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור במרכז הבינתחומי הרצליה. לשעבר עורך כתב-העת *מערכות* בצה"ל. מאמרים מפרי עטו ראו אור *בתיב*.

צוות מוטה

השאלה הראשונה, שטרדה אותי — כבר בפתיחת הספר — הייתה הכיצד הורכב צוות כל כך מוטֶה לדיון כה חשוב. ברשימת המשתתפים (עמוד 7) ספרתי עשרים עורכי-דין ומשפטנים — רוב מכריע, שהטה את הדיון עד שנפלו עליי כטיפות מים ביום שרב דבריו של אלוף (בדימוס) אביעזר יערי, לקראת סוף הספר, "... עצוב יהיה אם נישאר במישור המשפטי בניסיוננו לפתור את הבעיות הנוגעות ליחסי דמוקרטיה וטרור..." (עמ' 473).

יש בארץ כמה מומחים ידועים בעלי מוניטין בינלאומי לטרור וללוחמה בטרור, אך הם לא נכללו במשתתפי הדיונים. רוחו של דן מרידור, יו"ר הפרויקט, מרחפת על הספר, ועזרו כנגדו פרופ' מרדכי קרמניצר, עורכי-הדין שי ניצן, אסנת מנדל, אלוף ד"ר מנחם פינקלשטיין (ששירת אז כפרקליט הצבאי הראשי), עירית קאהן, דניאל רייזנר ועוד רבים מדי ממשפטנינו הבכירים. כן היו בצוות כמה מזרחנים, כמה גנרלים, שני עיתונאים וכמה חוקרים — בטלים בשישים לעומת המשפטנים.

כלומר, הנבחרת (הכוללת — יש לציין — גם את אפרים הלוי, את גיורא איילנד, את אביעזר יערי וגם את עמי איילון בהופעת אורח) הביאה לדיון שכמעט כולו משפטי — פרט לדיון כמעט בלתי-נמנע סביב הצעות של אסא כשר ל"עקרונות של לחימה צבאית בטרור". יעיד על אופיו של הספר הפרק "סיכומים והמלצות". הוא כולל מאמר מלומד של דוד קרצ'מר על הסיכול הממוקד (האינו מיותר לאור פסיקת בג"ץ בנושא?), דיונים ב"שינויים הנדרשים במשפט הבינלאומי", ב"שינויים הנדרשים במשפט הישראלי הפנימי" וב"שינויים הנדרשים במשפט הישראלי", הצעה ל"שינויים הנדרשים במשפט הבינלאומי ובמדיניות ישראל" (מרידור ופס), "מלחמת המשפט בטרור" (קאהן) ו"הערות סיכום" (אפרים הלוי).

האם כל הארץ משפט? לא. יש ניתוח של הרקע לטרור בתוך האסלאם (פרופ' עמנואל סיוון); יש מאמר ארוך על מודיעין (יוסי קופרווסר, שהיה ראש חטיבת המחקר באמ"ן); יש מאמר בלתי נמנע על האתיקה של לוחמה בטרור (פרופ' אסא כשר); ויש מאמר על אסטרטגיה של לחימה בטרור (גיורא איילנד, אז יו"ר המועצה לביטחון לאומי).

יעיל, מוסרי, או תועלתני?

שאלות היסוד בלוחמה בטרור הנן — כפי שניסח דן מרידור — "מהם האמצעים העשויים להיות יעילים במלחמה בטרור?... [ו]האם אותם אמצעים...הם גם לגיטימיים?" (עמ' 26-27); או כפי שניסח פרופ' עמנואל סיוון, "הפרות זכויות האדם כנראה הוכיחו שהן יעילות מבחינת הפעילות, והן מציבות אותנו לפני הדילמה הקשה מכול: מה דינו של אמצעי יעיל אבל מסריח?..." (עמ' 29). לדעתי, השאלות הללו נותרו ללא מענה בכמעט 500 העמודים הבאים של הספר. אם כך, אני תוהה, מה ייעודו של הספר?

דניאל רייזנר (לשעבר בכיר בפרקליטות הצבאית) אמר שהוא מאמין בממדים התועלתניים של התמודדות עם טרור... ואז הוא מדבר על פרויקט אחר שהוא מעורב בו, שנועד "לייצר מודל מוסרי ללחימה בטרור, אינוונטר מוסכם שאינו שנוי במחלוקת..." (עמ' 32). לו הפסיק רייזנר את דבריו בעמוד הבא — דיינו. הוא סיפר, כי "[בהתמודדותם עם טרור] האמריקנים זורקים את החוקה האמריקנית לפח האשפה..." אך דבריו נמשכים אל תוך התוהו המשפטי.

הדיון על יעילות האמצעים שמפעילה ישראל ללוחמה בטרור טרם נערך — גם מפני שקשה לנהל דיון פומבי בנושא. מבחינת המשפטנים, הדיון העיקרי הנו על הגדרת הטרור. האם

הנו הפרת חוק, או פעילות מלחמתית? לדילמה הבינארית יש משמעות רבה — כיוון שהמדובר בשתי מערכות חשיבה שונות בתחום תורת המשפט, והן מתבטאות גם בשתי מערכות משפט נפרדות. אם המדובר במלחמה — הרי דיני המלחמה חלים על טרוריסטים; ואם המדובר בהפרת חוק (משום שאיננו רוצים להעניק למחבלים מעמד של "לוחמים") — הרי החוק הפלילי חל עליהם. סוגיה זו הגיעה לא אחת לעימות חריף בבג"ץ (הזירה הבלתי מתאימה ביותר לדיון על לוחמה בטרור... אבל הנחשבת ביותר) — משום שמנסים לשים רגליים בפני המערכת הצולעת שלנו ללוחמה בטרור, כאילו בשם הצדק והמוסר.

מבחינה ההיבט הערכי — מערכות אכיפת החוק דנות בטרור משני היבטים: מניעה (כלומר, טיפול בביצה לפני שנולדה, שהוא בעייתי במערכת המשפט) ושפיטה. כדי להגיע לשפיטה נדרשות הוכחות, ואלו צריכות לעמוד, בדמוקרטיה, במבחנים הקפדניים של דיני הראיות ושל משפט הוגן. כלומר, יש מגבלות על החקירה (גם במקרה של "פצצה מתקתקת"), על שיטות להשגת ראיות (גם כשבארץ לא נהוגה תורת "העץ המורעל") וכיו"ב. כתוצאה מכך הגענו לאבסורד שחיסול מחבל יכול להיתפס כפשע מלחמה — כיוון שהמדינה ר"ל "הוציאה אותו להורג ללא משפט". נער הייתי, והתגייסתי, ואיני זוכר שקיבלתי מבית-משפט אישור לירות על חיילים ערביים...צעקו, "אש!" ועוד צעקו עליי כשלא פגעתי. דרך אגב, גם ירו עליי, ולא ניכנס לשאלה מי התחיל.

בעיה בהגדרת טרור

שיצן, המשנה לפרקליט המדינה, טען ש"תפיסתה של ישראל את לחימתה נגד ארגוני הטרור כ'עימות מזוין' כבר איננה ייחודית למדינת ישראל [מאז אירועי אחד-עשר בספטמבר 2001]...". בארצות-הברית ובנאט"ו החליטו שאירועי אחד-עשר בספטמבר הנם התקפה מזוינת על חברה בנאט"ו, וחל עליה סעיף 5 לאמנת הארגון, והיא אפילו הוגדרה באו"ם כסיכון לשלום העולם ולביטחונו. ואז הטיל שיצן את פצצתו — "המציאות הביטחונית השתנתה, ונאלצנו לשנות בעקבותיה את העולם המשפטי שלנו" (עמ' 128). ואני לתומי חשבתי שאנחנו, היישוב היהודי בארץ-ישראל, כבר במלחמה על קיומנו יותר ממאה שנה...בכל אופן, כך גרסו אבותינו ורבותינו ע"ה.

לכאורה, זו שאלה תיאורטית, הנגזרת מהגדרה משפטית של מעשי טרור. כשמנסים להביא את בג"ץ להחיל את האקטיביזם השיפוטי שלו, כדי לסכל את ביטחון ישראל — נדרשים השופטים להכריע מה מותר לעשות נגד מבקשי נפשנו. כך קרה בפארסת הסיכולים הממוקדים. קחו את מקרה צלאח שחאדה, שהסתופף להגנתו תמיד בחברת כמה מגִנים אנושיים בעירו — על מנת שלא ייפגע. שחאדה היה במעצר מינהלי בכלא הישראלי — עד שבשנת 2000 החליטו חכמי ציון וירושלים לשחררו לחופה, למצוות ולמעשים טובים. אחר שהניסיונות לשכנעו לחזור לכלא הישראלי לא עלו יפה (כנראה, עקב ליקוי בתקשורת) — הרגיש טייס של חיל האוויר רעד קל בכנף מטוסו כשפצצה של טונה אחת העבירה את שחאדה מחיק משפחתו היישר לחיק 72 בתולות. חלק מהארץ רעש מרות על לכתו של אחד מל"ו ועל הרס סביבתו.[1]

מתנגדי הסיכולים באו לבג"ץ עם מקרה שחאדה, וכתנא מסייע הביאו באמתחתם חוות-דעת משפטית של פרופ' אנטוניו קססה, מגדולי המשפטנים במשפט הבינלאומי. קססה טען שמותר להתנקש במחבל "רק כאשר הוא בא מולך ונשק בידו...[וכי] אינך יכול לפגוע [במחבל חגור בחגורת-נפץ עד שאינך מוודא זאת] עליך לראות זאת במו עיניך, וְלא — הנך חורג מגבולות ההגנה העצמית..." (עמ' 131).

למזלנו, פסק בג"ץ באורח תמוה (כיוון שאינו עולה בקנה אחד עם פסיקותיו בעניין הלוחמה בטרור), שעמדת המדינה מקובלת עליו. כלומר, מותר כיום, בהגבלות שנטלה עליה הפרקליטות, לבצע סיכולים ממוקדים.

ניצן דיבר על "לחימה חדשה בטרור", או "לחימה משפטית". במלחמה הראשונה בעיראק ("סופה במדבר"), הציבה ארצות-הברית משפטנים צבאיים בשולחן מקבלי ההחלטות על הפצצותיה בזמן אמיתי — כדי למנוע בעיות בדיעבד.[2] לדעת מאנדליס, אלה פניה החדשות של המלחמה, ולא דיונים מלומדים בבית-משפט, המביאים למצב "...שאנו מקפידים לפגוע רק במי שזוהה בוודאות כמחבל, וגם אז, איננו פוגעים בו אם יש חשש לפגיעה באזרחים שתפר את עקרון המידתיות..." (עמ' 136) — כלומר, הזמנה ישראלית להצבת מגִנים אנושיים על ארכי-מחבלים — כמנהג שחאדה, יאסין וחבריהם.

הפצ"ר לשעבר פינקלשטיין סבור, שהגישה האמריקנית אינה מתאימה לנו —

> אצלנו אין ייעוץ משפטי שוטף בכל דיון בבחירת מטרה לתקיפה, וגם אין לנו כוח האדם שיש לאמריקנים. גם איננו מעורבים בכל דיון בסיכול ממוקד. הדברים גם אינם פשוטים מבחינה מעשית [עמ' 183].[3]

הגענו כבר לאבסורד משפטי, הזכיר רייזנר.

> ב"חומת מגן" היו שלושים עתירות במשך שלושה שבועות, כולל הפסקת פעילות מבצעית מתגלגלת בדיון בבית משפט... הדוגמה הקיצונית לכך [לדעת רייזנר] היא שבחלק מן הדיונים בסיכול ממוקד... המשפטן השתתף למעשה בתהליך קבלת ההחלטה. יש בדבר סכנה גדולה, משום שהייתה העברת האחריות

ממקבל ההחלטה אל עורך הדין... [עמ' 156].

בדוגמה, שהביא רייזנר, הוא גילה שאינו מבין לאשורה את סוגיית הל־חימה הפוסט-מודרנית (Network-Centric Warfare). אין בה זמן לסיבוך ההחלטות על-ידי הפרדה מלאכותית, טורית, בין "מקבל החלטות" לבין "עורך-דין", אלא יש לבצע את כל שלבי ההחלטה במקביל, בזמן מהיר ועל אתר, וְלא — הנך מבזבז הזדמנות מבצעית, זמן, עבודה והון עתק, שהו־קדשו ליצירתה.

מול גישת רייזנר נמצאת גישת בג"ץ — כפי שהיטיב להציגה הפצ"ר לשע־בר:

בבית המשפט העליון מקובלת כיום [בנשיאות אהרן ברק] תפיסה משפטית חזקה, ועליה כתב הנשיא ברק ועל אודותיה גם התפלמס עם [ויליאם רנקוויסט] נשיא בית המשפט העליון האמריקני, שיש דין גם במצב לחימה, ואם יש דין יש דיין, הדיין איננו פצ"ר או הרמטכ"ל או בית משפט נמוך דרג, אלא **בית המשפט העליון, שיש לו אמות מידה משפטיות לפסוק בשאלות אלו** [ההדגשות שלי — אב"ץ]... לפני עשרים שנה [נחשב] שהדבר לא יעלה על הדעת... [עמ' 181].

כלומר, פרופ' ברק שם את עצמו לפוסק הלכה — יש הטוענים, מנכ"ל המדינה. לכן, כנראה, גם דאג אישית לאייש את בית-המשפט העליון במי שלא ימרו את דברו (עיינו בערכים נילי כהן ורות גביזון).

לעומתו, סבור אפרים הלוי, כי —

...לא לכל דבר יש מצב חוקי. **טעות חמורה היא לקבוע שלכל דבר יש דין, ובכל מקום שיש דין יש דיין** [ההדגשות שלי — אב"ץ]. במצב שבינינו לבין הצד השני לא לכל דבר יש דין, ולא לכל דבר יש דיין... [עמ' 203].

משמעות ברורה עולה מדברי הפצ"ר לשעבר:

הרמטכ"ל מבין שהחזית אינה רק חזית צבאית... אלא היא גם חזית משפטית... בעבר [סיפר הפצ"ר] לא דיברו קברניטי הצבא במונחי 'חזית משפטית', ואני סבור שהשינוי אינו דבר פשוט... מפקדי הצבא יודעים שכל בעיה עלולה להיות מובאת מיד לבית המשפט העליון...
אצלנו... אפשר להגיע ישירות ומיד לבית המשפט העליון ואילו לעצירים שבמפרץ גוונטנמו [כך!]... אין גישה — בינתיים, יש לומר[4] — לבית המשפט כלל וכלל. **ההבדלים מעידים על חוזקה של הדמוקרטיה הישראלית** [ההדגשות שלי — אב"ץ].[5]

לא הייתי קונה את שבחי פינקל־שטיין "על חוזקה של הדמוקרטיה הישראלית" — ולו רק מפני שגם כיום, לאחר פרישתו מהצבא, הוא שכיר בכיר במערכת השלטון בישראל. לעניות דעתי, אנחנו יורים לעצמנו הרבה כדורים בראש, ברגל ובעוד מקומות. בניגוד ליפנים, אנחנו מבצ־עים חראקירי הרבה פעמים ובשמחה. בסוף, אני חושש, גם נצליח.

וכדי להירגע ממש, ניזכר בדברי ד"ר פינקלשטיין:

...איננו צריכים בהכרח ללמוד מאחרים. יש לנו אמות המידה והמוסר שלנו — של צבא במדינה דמוקרטית ויהודית — והעובדה שבמקומות אחרים כמעט שאין חוקרים אירועים בתקופת לחימה אינה מחייבת אותנו... [עמ' 187].

כאן התעשת הפצ"ר, והבין, כנראה, שהוא שומט בהבל פיו את הקרקע מעל היכולת שלו ושל אנשיו לטייל בעולם על חשבון משלם המסים היש־ראלי בכיסוי של השתלמויות מק־צועיות, וחתם את דבריו בהרגעה: "עם זאת, נכון לדעת מה קורה בצבאות מערביים אחרים".

איני בטוח שהסדר הנכון בתוארי המדינה הוא דמוקרטית ויהודית. דווקא מאדם דתי (אפילו אם הוא לובש מדים) הייתי מצפה לתת את הבכורה ליהדותה של המדינה (לפחות, כנורמה). יתר על כן, פרופ' אליאב שוחטמן — מומחה למשפט עברי ומשפטן לא פחות בכיר מהפצ"ר לשעבר — פרסם לא אחת, גם מעל בימה זו, את השגותיו הנמרצות על מדיניותו האתית של צבאנו בכל הנוגע לסיכון חיי לוחמיו לשם מניעת פגיעה באזרחי אויב.[6] לעניות דעתי, צבא, המקדיש מאמץ רב כל כך לעניינים אתיים כביכול, ומפקיר את אימון חייליו, את ציודם, את כבודם ואת חייהם, אינו אתי, ואינו יכול להיקרא צבא יהודי.[7] ויש, כמובן, ספקות רבים לגבי יהדותו של צבא המבצע כל פקודה — כשהמדובר בהחרבת יישו־בים יהודיים ובהגליית תושביהם — ועל מוסריותו.

סיכום

דוגמה יפה לחוסר המקצועיות של צבאנו הביא בדיון דווקא דניאל רייזנר, קצין בכיר בפרקליטות הצבאית. הוא הזכיר שלצה"ל לא היה שמץ מושג על ה"טבח בג'נין", שהיה כביכול במהלך כיבוש העיר במבצע "חומת מגן".[8] לדבריו —

...הגענו לבית-המשפט [העליון] כשאיננו יודעים אם היה טבח או לא... אחר כך... דובר צה"ל אמר [שהיו] 200 [הרוגים]... בית-המשפט העליון הוציא בזמן אמת פסק דין ולפיו היה קרב, ולא טבח... [עמ' 206].

אסיים בתודה מקרב לבי לאל"מ רייזנר, הנהנה כעת מפנסיה אדירה על חשבוני. רווח לי מאוד, כיוון שסוף כל סוף הסביר לי למה אנחנו צריכים בג"ץ.

מדינות רבות מתמודדות עם הדיל־מה הדמוקרטית — דהיינו כיצד ינצחו במלחמה בטרור מבלי שיאבדו

יותר מדי מאופיין הדמוקרטי.[9] הפת־רון הישראלי — אם יתועל רק לענייני משפט (כפי שנעשה בכרך הזה) — דל, ומוליך אותנו לתועלת נמוכה תוך האמרת עלויות. אפילו אם נשווה לנעשה בארצות-הברית (השוואה, שאינה נכונה תמיד) — נראה, שלסו־גיה המשפטית בלבד יש היבטים נוספים, שלא נדונו כאן.[10] ■

הערות

1. חכמי ציון וירושלים הסיקו מכך שפצצה של טונה אחת תשבש את ביצועי המסוכל בקרב הבתולות בשחקים. לכן, קבעו, שלהבא תוטל רק פצצה קלה יותר. פצצה כזו הוטלה, ולא הצליחה להרוג, כידוע, את אחמד יאסין ואת חבר מרעיו, שנאלצו (בגלל הכיבוש?) לחכות להזדמנות אחרת להיות שאהידים.
2. Mark D. Mandeles, *The Future of War*, Washington, DC: Potomac Books, Inc., 2005, p. 111.
3. לפי דברי ד"ר פינקלשטיין, הפרקליט הראשי של חיל האוויר האמריקני סיפר, בביקורו בארץ, כי שיתוף אנשיו בדיונים לבחירת מטרות החל בפלישה האמריקנית לפנמה, בסוף 1989 (עמ' 183).
4. בינתיים, משתנה בהתמדה המצב המשפטי של המוחזקים במחנה המעצר בגואנטנאמו.
5. עמוד 182.
6. פרופ' שוחטמן פרסם את דבריו *בתיב*, בשנת 2003, בעקבות מבצע "חומת מגן". דבריו מקבלים כיום משנה תוקף.
7. ראו, למשל, במאמרי, "הפגם המוסרי: חוסר מקצועיות", *בשבע*, 13 באוגוסט 2006.
8. האירוע מזכיר במתארו הכללי את ההריגה, שלא הייתה מעולם, של הנער מוחמד א-דורה בירי של חיילי צה"ל בצומת נצרים, בשלושים בספטמבר 2000, כשמצלמות הנציחו את מותו. צה"ל הזדרז להתנצל על הריגת הילד — אפילו שלא הייתה בידיו שום הוכחה לכך שאירוע כזה אירע מעולם. כיום, כבר הוכח שהאירוע בוים לצורכי תעמולה פלשתינאית. לא היה ירי, ולפיכך לא נהרג נער — למרות שהפך לסמל במאבק הערבי נגדנו. אביתר בן-צדף, "אוחזת ענף (רוח) השקד", *גלובל ריפורט*, 2007, <http://www.global-report.net/a.php?c=eviathar&a=140&rc=eviathar>.
9. Eviathar H. Ben-Zedeff, "Combating Terrorism in the 21st Century: Comparing the USA and Israel", A paper prepared for presentation at the biennial international conference of the Inter-University Seminar on Armed Forces and Society (IUS), Chicago, IL, October 2003; Eviathar H. Ben-Zedeff, "Combating Terrorism and Civil Rights after 9/11: *The Siege* vs. Present Realities", A paper prepared for presentation at the War in Film, TV, and History Conference, Dallas, TX, November 2004.
10. השוו לפרק השביעי בבועז גנור, *מבוך הלוחמה בטרור. כלים לקבלת החלטות*, הרצליה: המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור, מפעלות המרכז הבינתחומי הרצליה, (ובמיוחד לתרשים ט"ו), 2003.